

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ ТА ІНСТИТУТ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Гермак К. О.

ВСТУП

Судді відіграють важливу роль у функціонуванні демократичних суспільств, але їхня дисциплінарна відповідальність часто підвищує напругу між підзвітністю та незалежністю судової влади. Статус судді вимагає від нього не тільки особливого контролю за власною поведінкою, але й відповідних дій з боку держави, оскільки авторитет судової влади та його підтримка все ж таки є державною справою – судові рішення проголошуються ім'ям держави. Ефективність функціонування судової системи залежить від різних факторів, одним з яких можна назвати дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарна відповідальність полягає в офіційному реагуванні на вчинення суддею дій, які компрометують його як суддю незалежно від того, вчинені вони в суді під час здійснення своїх повноважень чи поза судом. Передбачені національним законодавством підстави дисциплінарної відповідальності суддів за порушення норм матеріального і процесуального права мають і надалі залишатися в ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

1. Національні та європейські стандарти та практика дисциплінарної відповідальності суддів

Дисциплінарна відповідальність суддів, як одна зі складових підзвітності судді, покликана сприяти належному виконанню суддями своїх професійних обов'язків. Кожна особа має право у демократичній державі відреагувати на суддівське свавілля і порушення суддями стандартів доброчесності та професійної етики¹.

Механізм відповідальності суддів має гарантувати ефективне і своєчасне реагування на прояви їхнього свавілля чи некомпетентності...

Для досягнення справедливих результатів дисциплінарна процедура має наближатися до судової (квазісудова процедура). Розгляд дисциплінарної справи повинен відбуватися на змагальних засадах.

¹ Бойко А. М. Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури : практичний посібник / [Андрій Бойко] ; Програма USAID «Нове правосуддя». Київ : [б. в.], 2021. 206 с.

Обов'язок доводити наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності необхідно покласти на судових інспекторів, які здійснювали перевірку. Особа, яка вважає себе потерпілою від професійно неналежної поведінки судді, а також суддя, щодо якого здійснюється дисциплінарне провадження, повинні мати право викласти свою позицію особисто під час розгляду дисциплінарної справи. За результатами розгляду дисциплінарної справи до порушників повинно бути вжито відповідних заходів (стягнення або ініціювання звільнення судді з посади). Такі заходи мають запобігти проявам суддівського свавілля, а також гарантувати відповідальне ставлення суддів до своїх обов'язків і усвідомлення свого високого статусу. Дисциплінарне покарання повинно мати для судді певні негативні правові наслідки, його може бути знято лише з підстав, які передбачатиме закон. Рішення у дисциплінарній справі судді може бути оскаржено в суді лише змотивів порушення процедури його ухвалення².

Стандарти професійної поведінки, як це зазначено у Висновку № 3 (2002) КРЕС³, визначають професійну здатність судді виконувати свої функції згідно з цінностями, які сповідує й очікує від суддів суспільство паралельно з властивими цій професії владними повноваженнями. Це плекається саморегулюванням, яке формує у суддів розуміння, що застосування права не є механічною справою, а передбачає дискреційні повноваження та покладає на суддю відповідальність за користування ними в рамках закону та власного сумління.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»⁴ у статті 106 визначає такі підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності:

1) умисне або внаслідок недбалості:

а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

² Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M1CS.pdf

³ Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності (пункт 45).

⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;

г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

г) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);

2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;

4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;

5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;

7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом);

8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;

9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;

10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;

11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;

12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації;

14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;

14-1) непроходження суддею початкової підготовки, передбаченої статтею 89 цього Закону;

15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;

16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;

17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;

18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;

19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.

Відповідно до Закону № LP178/2014⁵ дисциплінарним проступком є наступні правопорушення:

a) умисне або через грубу необережність невиконання суддею обов'язку щодо самовідводу, коли він знає або повинен був знати про наявність однієї з обставин, передбачених законом для самовідводу, а також неодноразове та необгрунтоване заявлення ним самовідводу в одній і тій самій справі, що має наслідком затягування розгляду справи;

b) ухвалення рішення, яким навмисно або через грубу недбалість були порушені основні права і свободи фізичних або юридичних осіб, гарантовані Конституцією Республіки Молдова та міжнародними договорами про основні права людини, учасницею яких є Республіка Молдова.

c) втручання у здійснення правосуддя іншим суддею;

d) незаконне втручання або використання становища судді у відносинах з іншими органами, установами чи посадовими особами з метою врегулювання претензій, вимагання або прийняття задоволення особистих інтересів чи інтересів інших осіб або з метою одержання неправомірної вигоди

e) недотримання таємниці нарад або конфіденційності нарад

f) недотримання таємниці нарад або конфіденційності нарад, що мають конфіденційний характер, а також іншої конфіденційної інформації, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням своїх обов'язків, відповідно до закону;

g) порушення з незалежних від судді причин і без поважних причин службових обов'язків, у тому числі строків вчинення процесуальних дій, якщо це безпосередньо вплинуло на права, свободи і законні інтереси учасників судового провадження або інших осіб

h) безпідставне невихід на роботу, запізнення або залишення роботи без об'єктивних причин, якщо це вплинуло на роботу суду;

i) порушення обов'язкових норм права в процесі здійснення правосуддя.

У Швеції такі підстави визначено в досить загальних рисах (у разі виявлення повного або неодноразового ігнорування суддею службових обов'язків можуть зробити висновок про непридатність судді щодо посади, яку він обіймає). В Іспанії та Словенії визначено перелік дисциплінарних проступків, за які суддів можуть притягнути до відповідальності⁶.

⁵ Legea № LP178/2014 din 25.07.2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor.
URL: <https://www.legis.md/>

⁶ Judicial Independence in Transition / ed.: A. Seibert-Fohr, L. D. Muller, D. Zimmermann, E. K. Schmidt, S. Klatte. Springer Science & Business Media, 2012. P. 88.

У Франції статус суддів визначають Закон «Про статус магістратури»⁷ та Закон «Про Вищу раду магістратури»⁸. У разі порушення покладених на них обов'язків судді несуть дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарним проступком магістрату розглядають невиконання будь-яких службових обов'язків, а також таку поведінку, що ставить під сумнів порядність магістрату або принижує його честь і гідність. Порушення обов'язків суддів, що є підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, визначені Законом «Про статус магістратури». Один із них – неможливість здійснення суддею будь-яких державних функцій та будь-якої іншої професійної або оплачуваної діяльності. Суддя може нести відповідальність у разі тривалого розгляду справи, затримки у процесі винесення рішення, неповноти дослідження всіх обставин справи, недостатності юридичного дослідження, а також упередженого ставлення.

Проаналізуємо рішення Вищої ради правосуддя стосовно підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів. Так, у рішенні від 4 грудня 2024 року про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Окружного адміністративного суду міста Києва Літвінової А.В. за скаргою Служби безпеки України⁹. Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя ухвалою від 23 жовтня 2024 року № 3102/2дп/15-24 відкрила дисциплінарну справу за дисциплінарною скаргою Служби безпеки України стосовно судді Окружного адміністративного суду міста Києва Літвінової А.В. у зв'язку з наявністю в її поведінці ознак дисциплінарного проступку, визначеного пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: допущення суддею поведінки, що порочить звання судді та підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях дотримання норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду.

Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя під час розгляду дисциплінарної справи встановила таке.

Літвінова Аріна Володимирівна, ____ року народження, Указом Президента України від 17 червня 2008 року № 552/2008 призначена строком на п'ять років на посаду судді Окружного адміністративного суду міста Києва. Постановою Верховної Ради України від 16 травня

⁷ Ordonnance № 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature. URL: <http://www.legifrance.gouv>.

⁸ . Loi organique n°94-100 du 5 février 1994 sur le Conseil supérieur de la magistrature. URL: <http://legifrance.gouv.fr>

⁹ Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя №3531/2дп/15-24 від 4 грудня 2024 року. URL: <https://hcj.gov.ua/disciplinary>

2013 року № 248-VII обрана суддею Окружного адміністративного суду міста Києва безстроково.

У дисциплінарній скарзі Служба безпеки України зазначила, що суддя Літвінова А.В. є уродженкою міста ІНФОРМАЦІЯ1 (російська федерація), 16 лютого 1994 року отримала паспорт громадянина російської федерації серії ____ № ____, виданий Октябрським РУВД міста Єкатеринбурга (російська федерація). Цей паспорт громадянина російської федерації видано Літвіновій А.В. за місцем реєстрації: АДРЕСА1, російська федерація. 22 липня 2002 року Октябрський РУВД міста Єкатеринбурга видав Літвіновій А.В. паспорт громадянина російської федерації серії ____ № ____.

На підтвердження наявності російського громадянства в судді Літвінової А.В. Служба безпеки України надала відомості, отримані з автоматизованої системи перевірки паспортів управління федеральної міграційної служби рф «СПО СК: АС Российский паспорт».

З огляду на викладене, Служба безпеки України вважає, що суддя Літвінова А.В. допустила поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, тому її слід притягнути до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до частини шостої статті 49 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» суддя має право надати письмові пояснення по суті скарги.

Суддя Літвінова А.В. таким правом скористалася, вказала, що дисциплінарна скарга Служби безпеки України не містить жодних обґрунтувань щодо допущення нею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу.

Суддя Літвінова А.В. вказала, що «інформація про російське громадянство є безпідставною, оскільки не містить доказів, що вона стосується безпосередньо її; не повідомлено жодних обставин щодо офіційного джерела походження та дати отримання відомостей, на які посиляється скаргник, їх актуальність та перевірку. Відомості долучені до скарги не завірені скаргником, як посадовою особою органу, на підтвердження відповідності їх оригіналу». На думку судді, скаргник посиляється на інформацію, яка не є офіційним документом.

Суддя Літвінова А.В. у додаткових поясненнях зазначила, що у зв'язку з розірванням 24 лютого 2022 року Україною дипломатичних відносин із російською федерацією та відсутністю дипломатичних

представництв російської федерації на території України вона позбавлена можливості отримати від відповідних компетентних органів офіційну відповідь щодо відсутності російського громадянства.

Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя зауважує, що вихід із громадянства російської федерації особи, яка проживає на території іноземної держави, здійснюється на підставі добровільного волевиявлення такої особи у спрощеному порядку, за винятком випадків, передбачених статтею 20 федерального закону «Про громадянство російської федерації» (<https://ips.ligazakon.net/document/MUS37304?an=1>).

Розірвання Україною дипломатичних стосунків із рф не звільняло суддю Літвінову А.В. від добровільних, свідомих обмежень та зобов'язань, які бере на себе суддя України з метою забезпечення довіри до суду та правосуддя з боку суспільства, не позбавляло її обов'язку дотримуватися правил суддівської етики, зокрема виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності.

З точки зору звичайної розсудливої людини, після виявлення наявності громадянства та паспорта громадянина російської федерації невжиття суддею Літвіноюю А.В. будь-яких заходів щодо з'ясування обставин видачі паспорта, невчинення дій щодо виходу із громадянства російської федерації у встановленому законом порядку свідчать про фактичне визнання нею обставин набуття такого громадянства. Крім цього, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя враховує факт у Літвінової А.В. з 1994 року наявності паспорта громадянина російської федерації та невчинення жодних дій для його анулювання та виходу із громадянства рф.

Надані суддею Літвіноюю А.В. пояснення не спростовують наведених у дисциплінарній скарзі обставин та факту невиконання нею обов'язку, визначеного пунктом 2 частини другої статті 121 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з яким набуттям громадянства іншої держави визнається, якщо суддею отриманий статус громадянина іншої держави іншим чином без його згоди, якщо суддя не вчинив дій для позбавлення статусу громадянина іншої держави протягом десяти днів з дня, коли судді стало відомо про отримання такого статусу.

Під час підготовки дисциплінарної справи до розгляду Служба безпеки України листом від 3 жовтня 2024 року № 14/5/1-6500 додатково повідомила Вищу раду правосуддя, що суддя Літвінова А.В. станом на 3 жовтня 2024 року має чинний паспорт громадянина російської федерації серії ____ № ____, що підтверджується відомостями та роздруківкою із сайту «проверка-паспорта.рф».

На переконання Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, зазначені обставини підтверджують обґрунтовані сумніви у частині відповідності поведінки судді Літвінової А.В. високим стандартам поведінки та вказують на недотримання нею норм суддівської етики.

З огляду на характер допущеного суддею Окружного адміністративного суду міста Києва Літвіноюю А.В. дисциплінарного проступку, який є істотним, його наслідки, що призвели до підриву авторитету правосуддя та негативно вплинули на ступінь довіри суспільства до судової влади, урахувавши особу судді, зокрема її позитивну характеристику, умисність дій, відсутність у неї дисциплінарних стягнень, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя доходить висновку, що застосування до судді Літвінової А.В. дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення з посади є пропорційним вчиненому дисциплінарному проступку та відповідає вимогам статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», застосування до неї будь-якого іншого дисциплінарного стягнення не забезпечить належного балансу між приватними та публічними інтересами, не виправить шкоди, завданої авторитету правосуддя.

Перша Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя у складі головуєчого – Котелевець А.В., членів Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя Бондаренко Т.З., Кваші О.О., Мороза М.В., заслухавши доповідача – члена Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя Бокову Ю.В., розглянувши дисциплінарну справу, відкриту за скаргною Національного антикорупційного бюро України стосовно судді Приморського районного суду міста Одеси Лонського Іллі Володимировича¹⁰.

У дисциплінарній скарзі зазначено, що детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № ____ від 9 червня 2023 року за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених частиною третьою статті 368, частиною третьою статті 15, частиною третьою статті 369, частиною другою статті 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Скаржник вказав, що адвокат ОСОБА1 та суддя ОСОБА2, діючи умисно, з корисливих мотивів, за попередньою змовою, вирішили підбурити ОСОБА3 до надання неправомірної вигоди службовій особі, яка займає відповідальне становище, а саме судді Приморського районного суду міста Одеси ОСОБА4, за вчинення в інтересах ОСОБА3 дій з

¹⁰ Рішення Першої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя №3716/1дп/15-24 від 23 грудня 2024 року. URL: <https://hcj.gov.ua/disciplinary>

використанням наданої їй влади та службового становища – прийняття рішення про визнання останнього невинуватим у вчиненні адміністративного правопорушення, а також надати їй неправомірну вигоду та заволодіти чужим майном (грошовими коштами) шляхом обману.

3 липня 2024 року до Вищої ради правосуддя надійшов лист від НАБУ, в якому повідомлено, що детективи НАБУ завершили досудове розслідування у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № ____ від 9 червня 2023 року за підозрою ОСОБА2 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частиною третьою статті 368, частиною третьою статті 15, частиною третьою статті 369, частиною другою статті 190 КК України. НАБУ, керуючись статтею 222 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), надало дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування кримінального провадження № ____ у межах попередньо скерованих 15 серпня 2023 року та 13 жовтня 2023 року копій документів, а також копій документів додатково скерованих як додатків до скарги щодо дисциплінарного проступку судді Лонського І.В. (дисциплінарна скарга) від 7 вересня 2023 року за вих. № 01-179/27603.

Відповідно до приписів частини першої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами підготовки до розгляду дисциплінарної справи щодо судді Лонського І.В. член Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя Бокова Ю.В. (доповідач) підготувала висновок, який передала для розгляду Дисциплінарній палаті, а також повідомила суддю та скажника про наявність проєкту такого висновку та можливість ознайомитися з матеріалами дисциплінарної справи в порядку, визначеному Регламентом Вищої ради правосуддя.

Зважаючи на викладене, Перша Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що дії судді Лонського І.В. містять склад дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, в питаннях дотримання норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду.

3. Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо дисциплінарної відповідальності суддів

У справі «Овчаренко та Колос проти України»¹¹ заявники були призначені суддями Конституційного Суду України у 2006 році за квотою парламенту. Вони брали участь в ухваленні рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010 про визнання неконституційними змін до Конституції 2004 року, у зв'язку тим, що вони були прийняті з порушенням належної процедури. Постановою Верховної Ради України від 24.02.2014 р. № 775-VII «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» на підставі п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України (у редакції 2014 року) повноваження п'ятих суддів, в тому числі заявників, були достроково припинені.

У цій справі Суд нагадав, що вже розглядав питання якості закону в контексті законності притягнення до відповідальності суддів в Україні за порушення присяги у справі «Олександр Волков проти України», в якій дійшов висновку, що застосовне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності та наявності захисту від свавілля. З часу постановлення цього рішення Суд не побачив будь-яких законодавчих змін, які б могли покращити передбачуваність щодо того, яка саме поведінка судді становить «порушення присяги». Уряд також не надав ніякої інформації з цього приводу¹².

Зокрема, стаття 126 Конституції України, яка передбачала можливість звільнення судді у випадку «порушення присяги», була дуже загальною та, як вбачається, надавала органам влади широку дискрецію. Така сама ситуація була і зі статтею 32 Закону «Про Вищу раду юстиції». Стаття 105 нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (2010) також не додавала більшої чіткості цьому питанню.

Однак ця справа відрізнялась від справи «Олександр Волков проти України». По-перше, контекст був зовсім іншим. По-друге, справа стосується суддів Конституційного Суду, чий статус був визначений спеціальним законодавством, а саме Законом «Про Конституційний Суд України». Стаття 28 цього Закону, чинна станом на той час, передбачала функціональний імунітет для суддів Конституційного Суду України, вказуючи, що судді Конституційного Суду України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування. З обставин справи

¹¹ Справі «Овчаренко та Колос проти України». Заяви № 27276/15 і № 33692/15 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i56#Text

¹² Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо застосування принципу юридичної визначеності: окремі аспекти. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/17_10_web_overview_of_the_practice_of_the_european_court_of_human_0.pdf

вбачалось, що в той час не існувало роз'яснювальної практики або іншого джерела, які б прояснювали цю норму: чи вона передбачає імунітет тільки від кримінальної та цивільної відповідальності або вона також передбачала захист від звільнення, обмежуючи обсяг відповідальності суддів Конституційного Суду за «порушення присяги» за статтею 126 Конституції України та статтею 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції».

Особлива обережність та деталізоване обґрунтування були вкрай важливими для звільнення суддів Конституційного Суду, зокрема, враховуючи те, що рішення про звільнення приймалося парламентом. У цій справі рішення 2010 року, за прийняття якого заявники були звільнені, було предметом дискусії у конституційно-правовій сфері. Заявників було покарано за судові рішення зі складного правового питання, яке було предметом дискусії як в Україні, так і поза її межами, зокрема в Парламентській Асамблеї Ради Європи. Такий контекст та складність питання вимагали особливої уважності та вагомих аргументів, якщо парламент – орган, повноважний прийняти рішення про звільнення суддів Конституційного Суду, вирішив, що голосування суддів за рішення з таких питань становить «порушення присяги».

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 січня 2019 року у справі № 800/454/17 (П/9901/141/18) зазначено, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини не є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод притягнення до дисциплінарної відповідальності на основі відомостей про факти, встановлені у кримінальному провадженні, якщо такі відомості аналізувалися під кутом зору правил службової етики, навіть якщо особа була у кримінальному провадженні виправданою (див. *mutatis mutandis* рішення Європейської комісії з прав людини від 6 жовтня 1982 року у справі «X. v. Austria» про неприйнятність заяви № 9295/81) чи таке провадження було закрите (див. *mutatis mutandis* рішення Європейської комісії з прав людини від 7 жовтня 1987 року у справі «C. v. the United Kingdom» про неприйнятність заяви № 11882/85). Більше того, гарантована пунктом 2 статті 6 Конвенції презумпція невинуватості застосовується до процедури, яка за своєю суттю є кримінальною, і в межах якої суд робить висновок про вину особи саме у кримінально-правовому сенсі (рішення Європейського суду з прав людини від 11 лютого 2003 року у справі «Ringvold v. Norway», заява № 34964/97). З огляду на це, зазначена гарантія не може бути поширена на дисциплінарні й інші провадження, які згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції охоплюються поняттям спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру.

ВИСНОВКИ

Таким чином, під дисциплінарною відповідальністю суддів слід розуміти покарання за неналежну поведінку при здійсненні судових повноважень. Дисциплінарна відповідальність суддів за своєю суттю є видом юридичної відповідальності, до якої притягується суддя у встановленому порядку в межах дисциплінарного провадження в разі неналежного виконання професійних обов'язків або порушення норм спеціального законодавства та внутрішньо етичних регламентованих вимог, в результаті чого до судді застосовується дисциплінарне стягнення як до суб'єкта дисциплінарного проступку. На сьогодні залишається мало дослідженим питання, які стосуються підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності.

АНОТАЦІЯ

Національне законодавство та міжнародні документи передбачають неприпустимість втручання у процесуальні рішення суддів та оцінку таких рішень. Дисциплінарне провадження стосується не судових рішень, як у випадку судового оскарження, а поведінки судді (того, як він виконує свої обов'язки), виконання ним своїх професійних обов'язків при здійсненні правосуддя та дотримання відповідних правил і вимог. Деякі дисциплінарні процедури слід переписати таким чином, щоб текст був зрозумілим, а поведінка судді легко відповідала вимогам законодавця. Поряд зі зміцненням дисциплінарної системи слід докласти зусиль для оптимізації роботи суддів. Міжнародних і навіть європейських стандартів щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності як таких не існує, а є загальні стандарти поваги до принципів незалежності судової влади та правил професійної поведінки та суддівської етики, для порушення яких вони зазвичай притягуються до дисциплінарної відповідальності.

Література:

1. Бойко А. М. Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури : практичний посібник / [Андрій Бойко] ; Програма USAID «Нове правосуддя». Київ : [б. в.], 2021. 206 с.
2. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності (пункт 45).
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M1CS.pdf
5. Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо застосування принципу юридичної визначеності: окремі аспекти. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/17_10_web_overview_of_the_practice_of_the_european_court_of_human_0.pdf
6. Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя №3531/2дп/15-24 від 4 грудня 2024 року. URL: <https://hcj.gov.ua/disciplinary>
7. Рішення Першої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя № 3716/1дп/15-24 від 23 грудня 2024 року. URL: <https://hcj.gov.ua/disciplinary>
8. Loi organique n°94-100 du 5 février 1994 sur le Conseil supérieur de la magistrature. URL: <http://legifrance.gouv.fr>
9. Справі «Овчаренко та Колос проти України». Заяви № 27276/15 і № 33692/15 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i56#Text
10. Judicial Independence in Transition / ed.: A. Seibert-Fohr, L. D. Muller, D. Zimmermann, E. K. Schmidt, S. Klatte. Springer Science & Business Media, 2012. P. 88.
11. Legea № LP178/2014 din 25.07.2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. URL: <https://www.legis.md/>
12. Ordonnance № 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr>

Information about the author:

Hermak Kateryna Olehivna,

Postgraduate Student at the Department of Procedural Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, 58012, Ukraine